

LANGUAGE RICH EUROPE

TRENDS YN BELIED EN PRAKTYK FOAR
MEARTALIGENS YN EUROPA

REDAKTEUREN: Guus Extra en Kutlay Yağmur

Mei stipe fan:

Dit projekt waard finansiere mei stipe fan de Europeeske Kommisje. De ferantwurdlikens foar dizze publikaasje leit inkeld en allinne by de auteur; de Kommisje kin net oanspraaklik steld wurde foar it gebrûk fan de ynformaasje dy't deryn begrepen is.

LANGUAGE RICH EUROPE

TRENDS YN BELIED EN PRAKTYK FOAR
MEARTALIGENS YN EUROPA

REDAKTEUREN: GUUS EXTRA EN KUTLAY YAĞMUR

Mei stipe fan:

Dit projekt waard finansiere mei stipe fan de Europeeske Kommisje. De ferantwurdlikens foar dizze publikaasje leit inkeld en allinne by de auteur; de Kommisje kin net oanspraaklik steld wurde foar it gebrûk fan de ynformaasje dy't deryn begrepen is.

Publisearre troch Cambridge University Press, yn opdracht fan de British Council.
Novimber 2012.

© Language Rich Europe, British Council.

Materiaal fan Language Rich Europe mei foar priveegebrûk kopiearre, download (www.language-rich.eu) of ôfprinte wurde. Ek mei materiaal fan Language Rich Europe yn dokuminten, presintaasjes, blogs, websites of lesmateriaal opnaam wurde, as alteast de oangeande Language Rich Europe-publikaasje dúdlik as boarne en de British Council as eigner fan it copyright neamd wurde. Fersiken ta publyk of kommersjeel gebrûk en ek ta tastimming foar oersettings moatte rjochte wurde oan info@language-rich.eu.

Ferantwurdlikheid foar de opfettings en mienings dy't yn dizze publikaasje ferfette binne, leit by de auteurs.

De Europeeske Kommissje draacht gjin ferantwurdlikheid foar dy opfettings of mienings, likemin as foar hokfoar gefolgen dan ek, dy't út it útdragen dêrfan fuortfloei.

9781107679269.

12 NEDERLÂN

12.1 Nederlân yn syn gehiel

Saskia Benedictus-van den Berg

Pleatslike omstannichheden

Dit oersjoch beskriuwt Nederlân as gehiel; de spesifike situaasje yn de provinsje Fryslân wurdt beskreaun yn it oersjoch oer Fryslân.

It Keninkryk fan de Nederlannen hat 16,6 miljoen ynwenners. Sirka 1,9 miljoen (11,4%) dêrfan is fan net-westersk komôf (earste- of twaddegeneraasje-allochtoanen). Twa tredde fan de allochtoanske minderheden hat in Turkske, Marokkaanske, Antiljaanske of Surinaamske eftergrûn (CBS, 2011a). Dy groep kin ûnderferdiel wurde yn in part út eardere koloniale gebieten (de Antiljaanske en Surinaamske minderheden, dy't har komôf ha yn de Karaibyske gebieten dêr't Nederlânsk de offisjele taal is) en in part út oare gebieten (Turkske en Marokkaanske minderheden, dy't noch net earder yn oanrekking kaam binne mei de Nederlânske taal en kultuer).

It Nederlânsk is de offisjele taal fan Nederlân. Dat waard pas yn 1995 wetlik fêstlein (Nederlandse Taalunie, 2011). Yn deselde wet (de Algemiene wet bestjoersrjocht) krige it Frysk in offisjele status binnen de provinsje Fryslân.

Minsken fan net-Nederlânske – yn it bysûnder net-westerske – nasjonaliteit moatte yn Nederlân in eksamen ôflizze, wêrby't oan de hân fan fragen oer de Nederlânske taal en kultuer/skiednis hifke wurdt oft der genôch ynboargering plakfûn hat. De oerheid leit de klam op de eigen ferantwurdlikheid fan de boargers en hechtet gâns belang oan kennis fan it Nederlânsk. Soks docht ek bliken út de resultaten fan dit ûndersyk.

Talen yn offisjele dokuminten en databestannen

De nasjonale taal, frjemde talen en R/M-talen wurde behannele yn wetjouwing oangeande taal en/of yn taalbeliedsdokuminten. It learen en ûnderwizen fan 'e nasjonale taal yn 't bûtenlân wurdt foar bern en/of folwoeksenen dy't Nederlân as lân fan komôf hawwe (mei) finansiere yn mear as 80 lannen, yn 't bysûnder yn de lannen dy't tichteby lizze, nl. Dútslân, België en Frankryk. Nederlân hat it *Europeesk Hânfêst foar Regionale of Minderheidstalen* ratifisearre. De neikommende fiif R/M-talen wurde ûnder it Hânfêst erkend: *Frysk*, *Limboarchsk*, *Nedersaksysk*, *Romani* en *Jiddysk*. Op regionaal nivo bestiet der allinnich foar it Frysk offisjeel ûnderwiisoanbod, stipe troch it Hânfêst.

Yn Nederlân fynt offisjele datasamling op 't mêd fan taalferskaat allinnich plak foar it Frysk, troch periodyk bywurke taalûndersiken. Dêrby wurdt omtinken bestege oan it Frysk, oan 'e hân fan in fraach nei de thústaal en in fraach nei (it nivo fan) taalbehearsking oangeande sprekken/ferstean/lêzen/skriuwen.

Der wurde op lanlik nivo gjin gegevens sammele oer taalferskaat, ek al soene geregeldwei bywurke databases op it stik fan taalferskaat tige wichtige ynput opsmite kinne foar beliedsûntwikkeling op dat mêd.

NT=Nasjonale Ta(a)l(en)

FT=Frjemde Talen

RMT=Regionale of Minderheidstalen

YT=Ymmigrantetalen

Talen yn it foarskoalsk ûnderwiis (gjin oanbod yn frjemde talen en ymmigrantetalen)

	Doelgroepen	Doer	Minimale groepsomfang	Dagen yn 'e wike	Kursus foarôfgeande oan oanstelling	Kursus ûnder oanstelling	Beskikberens oerheidsfinansiering
RMT	alle	≥2 jier	gjin	>1dei	algemien	algemien	folsein
Oanfoljende stipe NT	alle	2 jier	gjin	>1dei	algemien	algemien	folsein

Talen oanbean yn foarskoalsk ûnderwiis

RMT	Allinnich Frysk yn Fryslân
------------	----------------------------

Foarskoalsk ûnderwiis is net ferplichte, mar wol rûnom gongber. It grutte belang dat it Ministearje fan Underwiis hechtet oan de Nederlânske taal docht bliken út de programma's dy't oan bern yn it foarskoalsk ûnderwiis oanbean wurde om gebrekkige kennis fan (de Nederlânske) taal en efterstân yn de taalûntjouwing te bestriden (Ministearje fan Underwiis, Kultuer en Wittenskip, 2011b). Soks is yn oerienstimming mei in resolúsje fan it Europeesk Parlemint út 2009, dêr't yn steld wurdt dat op foarskoalsk nivo benammen ek each wêze moat foar de nasjonale taal.

Talen yn it basisûnderwiis (gjin oanbod yn ymmigrantetalen)

Organisaasje

	Kurrikulum	Ekstra stipe foar nijkommers	Diagnostyske toetsen by skoaloanfang	Taalfeardigenstoetsen
Stipe NT	algemiene bewurdings	Foarôfgeand oan regulier ûnderwiis	ôfwêzich	Lanlik standerdisearre

	Doelgroepen	Kurrikulum	Oare talen as ynstruksjetaal (CLIL)	Oanfang taalûnderwiis	Ynroastering	Fereaske groepsgrutte	Hifkings fan taalfearrichheden	Te berikken nivo	Oerheidsfinansiering
RMT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Fan jier 1 ôf	Under skoaltiid	gjin	ôfwêzich	Lanlike of regionale standerts	folsein
FT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	allinnich yn 'e lêste faze	Under skoaltiid	gjin	skoallebepaald	lanlike of skoallebepaalde standerts	folsein

Underwiis

	Dosintkwalifikaasjes	Kursussen foarôfgeand oan 'e oanstelling	Kursussen ûnder de oanstelling	Mobiliteit
Oanfoljende stipe NT	algemiene dosinten	fakspesifyk	algemien	NFT
RMT	taaldosinten	fakspesifyk	algemien	NFT
FT	algemiene dosinten	algemien	fakspesifyk	gjin

Taaloanbod yn it basisûnderwiis:

RMT	Allinnich Frysk yn Fryslân
Frjemde talen	Ingelsk is ferplichte. Frânsk, Dútsk en Spaansk binne fakultatyf

Alhoewol't de ûnderwisplicht pas jildt foar bern fan 5 oant 16 jier, giet 95% fan de bern al fan it fjirde jier ôf nei de basisskoalle. Lykas yn it foarskoalsk ûnderwiis binne der ek yn it basisûnderwiis programma's om gebrekkige kennis fan (de Nederlânske) taal en efterstân yn de taalûntjouwing te bestriden (Ministearje fan Underwiis, Kultuer en Wittenskip, 2011b). De hiele ûnderwiiskarriêre troch ûnderstretet de Nederlânske oerheid it belang fan (de Nederlânske) taal en rekkenjen dêr't dan ek referinsjeramten foar ûntwikkele binne. De referinsjeramten spesifisearje hokker taalbehearskingsnivo oft berikt wêze moatte soe op it stuit dat in beskate mylpeal yn de ûnderwiiskarriêre fan in learling berikt is, bgl. de oergong nei it fuortset ûnderwiis. De learstof en de toetsen sille ek noch keppele wurde oan de behearskingsnivo's dy't de referinsjeramten hantearje. De referinsjeramten binne fêstlein yn in wet dy't yn 2010 fan krêft wurden is (Ministearje fan Underwiis, Kultuer en Wittenskip, 2011a).

Ingelsk is ferplichte yn de lêste beide jierren fan it basisûnderwiis. Earder wie ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen wetlik regele. Tusken 1998 en 2004 waard op it nivo fan de basisskoalle ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen fersoarge – bûten de reguliere skoaltiden om – en waard dat troch de oerheid subsidiearre. Dy subsydzje waard in oerheidsmakke om't ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen 'yn tsjinspraak wie mei it yntegraasjebeleid foar bern (fan allochtoane minderheden)' (oerset út: Extra & Yağmur, 2006: 55). Kennis fan it Nederlânsk wurdt beskôge as it fûnemint fan suksesfolle yntegraasje (Earste Keamer, 2004). Likegoed foarsjocht de wet noch altiten yn it stypjend brûken fan talen neist it Nederlânsk foar bern fan net-Nederlânske eftergrûn, as soks har begjin fan of oergong nei it Nederlânsk ûnderwiis makliker makket.

As reaksje op it gebrek oan iepenbiere foarsjennings foar allochtoane minderheidstalen op foarskoalsk en basiskoallenivo binne der partikuliere inisjativen opstart; der binne bygelyks Sineeske, Japanske, Poalske en Russyske skoallen oprjochte, dêr't oanfoljend ûnderwiis yn de oanbelangjende taal en kultuer bean wurdt. Sokke projekten binne troch it hiele lân ferspraat en wurde meastal troch de oangeande mienskip sels opstart. Fierder is der in Nederlânsk-Turkske stifting yn it libben roppen om de komst fan ûnderwiis (bûten skoaltiden om) yn it Turksk ta te rieden (Stichting TON). Sokke partikuliere inisjativen binne tapassings yn de praktyk fan de oanrikkemandaasjes dy't de Nederlânske Underwiisrie yn 2001 oan de oerheid dien hat oangeande ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen (Underwiisried, 2011). De útstellen fan de Rie binne net oernaam troch de oerheid.

Talen yn 't fuortset ûnderwiis

Organisaasje

	Kurrikulum	Ekstra stipe foar nijkommers	Diagnostyske toetsen by skoaloanfang	Taalfeardigenstoetsen
Oanfoljende stipe NT	algemiene bewurdings	Foarôfgeand oan regulier ûnderwiis	ôfwêzich	skoallebepaald

	Doelgroepen	Kurrikulum	Oare talen as ynstruksjetaal (CLIL)	Ynroastering	Fereaske groepsgutte	Taalfeardigenstoetsen	Te berikken nivo	Oerheidsfinansiering
RMT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Under skoaltiid	gjûn	skoallebepaald	lanlike of regionale standerts	folsein
FT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Under skoaltiid	gjûn	skoallebepaald	Keppelen oan CEFR	folsein
YT	alle	algemiene bewurdings	ôfwêzich	Under skoaltiid	gjûn	skoallebepaald	lanlike of regionale standerts	folsein

Underwiis

	Dosintkwalifikaasjes	Kursussen foarôfgeand oan 'e oanstelling	Kursussen ûnder de oanstelling	Berikt feardigensnivo	Mobiliteit
Stipe foar nasjonale taal	taaldosinten	fakspesifyk	fakspesifyk	lanlike of skoalle bepaalde standerts	NFT
RMT	taaldosinten	fakspesifyk	algemien	NFT	NFT
FT	taaldosinten	fakspesifyk	fakspesifyk	lanlike of regionale standerts	ynoffisjele finansjele stipe
YT	taaldosinten	fakspesifyk	algemien	NFT	NFT

Taaloanbod yn it fuortset ûnderwiis:

RMT	Allinnich Frysk yn Fryslân
FT (<i>kursive talen wurde allinne oanbean yn it heger fuortset ûnderwiis</i>)	Ferplichte: <i>Ingelsk mei noch in oare taal op it heechste fuortset nivo.</i> Fakultatyf: <i>Ald Gryksk, Sineesk, Frânsk, Dútsk, Italiaansk, Latyn, Russysk, Spaansk</i>
YT	Arabysk, Turksk

It referinsjeram foar taal (sjoch Basisûnderwiis) wurdt ek tapast yn it fuortset ûnderwiis. Behearsking fan it Nederlânsk is ferplichte yn alle soarten fuortset ûnderwiis en makket ek diel út fan alle eksamens, krekt as Ingelsk. In frjemde taal – oars as Ingelsk – wurdt allinne fereaske op it heechste nivo fan fuortset ûnderwiis; meastal is dat Dútsk of Frânsk, somtiden Spaansk. It stiet skoallen frij om mear frjemde talen oan te bieden.

Turksk en Arabysk kinne as fak oanbean wurde en der kin ek eksamen yn ôflein wurde. It is lykwols oan skoallen sels om te besluten oft se dy talen oanbiede wolle. Boppedat is it tal learlingen dat in eksamen Turksk of Arabysk ôfleit, lyts; fan sirka 0,28% in 2002 is it sakke nei 0,08% yn 2003. Tsjintwurdich is it oanpart wat grutter, mei 0,13% yn 2011, mar noch altiten is it nivo fan 2002 net berikt (sjoch bgl. Alberts & Erens, 2011). In mooglike ferklearring foar dat sakjen leit yn it nisneamde ôfskaffen fan oerheidssubsydzjes foar ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen. It lege persintaazje Turksk en Arabysk is nammerste pregnanter mei it each op it tanimmen fan it tal Turksk-Nederlânske en Marokkaansk-Nederlânske bern op steedlike basisskoallen. De antwurden dy't hjirboppe jûn binne, ha betrekking op de skoallen dy't wol Arabysk en/of Turksk biede.

In resint ferskynsel is it tanimmen fan middelbere skoallen dy't in twatalich programma mei Nederlânsk en Ingelsk oanbiede (gewoanwei oantsjut as Content and Language Integrated Learning – CLIL). Meastal giet it om de heechste nivo's fan fuortset ûnderwiis, dy't as tarieding op in universitêre stúdzje jilde, mar sûnt koart wurdt it ek op legere nivo's ymplementearre (Europeesk Platfoarm, 2011a). Boppedat wurdt op foarskoalsk en basisskoalnivo ek hieltiten mear tiid stutsen yn it ûnderwizen fan de Ingelske taal (ier frjemdetaalûnderwiis) (Europeesk Platfoarm, 2011b). Sokke ûntjouwings ha laat ta de fraach oan hokker kwalifikaasjes oft learkrêften op twatalige skoallen foldwaan moatte soene.

Talen yn it beropsûnderwiis en heger ûnderwiis foar folwoeksenen

Beropsûnderwiis (by trije ynstellings) gjin oanbod yn RM-talen en ymmigrantetalen)

		Oanbod taalprogramma's	Kurrikulum	Te berikken nivo	Oerheidsfinansiering
FT	Ynstelling A	beheind	algemiene bewurdings	Keppelle oan CEFR	foar in part
	Ynstelling B	Breed oanbod	Gearingjend en útwurke	Keppelle oan CEFR	foar in part
	Ynstelling C	Breed oanbod	algemiene bewurdings	Keppelle oan CEFR	foar in part

Heger ûnderwiis foar folwoeksenen (by twa universiteiten)

	Ynstruksjetaal/-talen	Talen op 'e webside	Doelgroepen foar oanfoljende stipe yn 'e nasjonale taal	Te berikken nivo foar frjemdetaalûnderwiis	Wervjen studinten fan oare nasjonaliteit	Mobiliteit by talestudinten	Mobiliteit by net-talestudinten
Universiteit A	nasjonale en frjemde talen	nasjonale en frjemde talen	alle	Keppelle oan CEFR	allinnich ynternasjonaal	fakultatyf	fakultatyf
Universiteit B	nasjonale en frjemde talen	nasjonale en frjemde talen	alle	Keppelle oan CEFR	allinnich ynternasjonaal	fakultatyf	fakultatyf

It referinsjeramt foar taal (sjoch Basisûnderwiis) wurdt ek tapast yn it beropsûnderwiis (tmbû/mbû/hbû).

Fan 2002 ôf jildt yn it heger ûnderwiis it Anglosaksyske bachelor/master-systeem, as stap yn it proses om te kommen ta in Europeeske romte foar heger ûnderwiis (Bologna-proses). Dy feroarings en ek de tanommen oandacht foar ynternasionalisaasje yn it algemien ha fan gefolgen dat it Nederlânsk heger ûnderwiis hieltiten mear mastermodules yn it Ingelsk oanbiedt, om sa bûtenlânske studinten te lûken. It gefolch is dat der diskusje ûntstiet oangeande it brûken fan Ingelsk of Nederlânsk yn it universitêr ûnderwiis en oer de ûnderwiiskwaliteit yn relaasje ta de behearsking fan it Ingelsk by dosinten likegoed as by studinten.

Talen yn audiofisuele media en skreaune parse

TV-produksjes yn oare as de nasjonale taal	Bioskoopfilms yn oare as de nasjonale taal	Programma's yn RMT bûten de regio	Oanbod gebeartetaal op tv
Undertiteling	Undertiteling	soms	soms

Troch it algemien brûken fan ûndertiteling fan televyzjeprogramma's dy't yn oare talen as it Nederlânsk opnaam binne, wurde minsken al fan iere leeftyd ôf bleatsteld oan sokke talen. Sa kin der in grutter bewustwêzen oangeande dy talen tweechbrocht wurde. Dat is yn oerienstimming mei de Resolúsje fan it Europeesk Parlemint oer Meartaligens (2009). Likegoed is meastepart fan de bûtenlânske programma's op de Nederlânske televyzje yn it Ingelsk, sadat it publyk benammen bleatsteld wurdt oan Britske en Amerikaansk-Ingelske taal en kultuer. Berneprogramma's – benammen tekenfilms – wurde faak neisyngronisearre.

Yn Fryslân wurdt op de wichtichste radio- en televyzje-omrop meastal Frysk brûkt, mei in bytsje Nederlânsk. Sa foldogge benammen Fryske audiofisuele media oan de oanrikkemandaasjes fan de RfE en de EU, mei't se it taalferskaat yn de provinsje sichtber meitsje.

De Nederlânske televyzje biedt allinne op behende skaal oare talen as it Nederlânsk.

Talen yn de publike sektor en iepenbiere romte

Ynstitúsjonalisearre taalstrategyen op stedsnivo

N talen	Oanwêzigens op webside	Gebrûk fan tolken	Taalfeardichheden by funksje-omskriuwing	Wervjen sprekkers fan talen	Oanbod taalkursussen oan persoanen	Oersjoch fan taalfeardichheden ûnder it persoanen
>4	Amsterdam	Amsterdam	Amsterdam		Amsterdam Leeuwarden	
3-4						
1-2	Rotterdam Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden	Leeuwarden		

Kommunikaasjemooglikheden

Top 5 MUNLINGE Kommunikaasjemooglikheden	Top 5 SKRIFTLIKE Kommunikaasjemooglikheden
Sûnenstsjinsten Juridyske saken Sosjale saken Toeristyske tsjinsten Ferienstsjinsten	Toeristyske tsjinsten Sûnenstsjinsten Sosjale saken Ferienstsjinsten Juridyske saken

It tal talen dat yn de publike sektor en de iepenbiere romte (fan de ûndersochte stêden) brûkt wurdt, is beheind. It Nederlânsk is de standert en Turksk en Arabysk wurde net mear as sporadysk brûkt; der wurdt benammen Ingelsk bean. Yn Fryslân meie boargers it Frysk brûke yn kontakt mei publike tsjinsten. Likegoed wurdt skriftlike ynformaasje fan sokke tsjinsten faak allinne yn it Nederlânsk útgjûn.

By alle publike tsjinsten is it brûken fan in telefoanyske tolk ("tolketelefoan") mooglik. Fan dy tsjinst wurdt benammen gebrûk makke yn 'e sûnenssoarch. Foarhinne betelle de oerheid dy service, mar sûnt 1 jannewaris 2012 is de subsidiearring opholden. No wurdt it as eigen ferantwurdlikheid fan de pasjint beskôge om itsj Nederlânsk prate te kinnen of in eigen tolk oan te nimmen en te beteljen (Ryksoerheid, 2011).

Talen yn it bedriuwslibben (by 24 bedriuwen)

	Algemiene taalstrategyen							
	Oanwêzigens taalstrategie	Klam op taalfeardigens by werving	Oanbod ynternasjonale mobiliteit	Gebrûk eksterne tolken/oersetters	Oersjoch taalfearrichheden ûnder stêf	Gebrûk netwurk by taalkursussen	Gebrûk EU-programma's/-subsydzjes	Bewustwêzen EU-programma's/-subsydzjes
Wiidferspraat gebrûk	2	14	4	1	1	0	1	0

		Ynterne taalstrategyen						Eksterne taalstrategyen			
		Gearwurking ûnderwiis sektor	Beleannings-/promosjebelied oangeande taalfeardigens	Oanbod taalkursussen	Gebrûk CEFR	Gebrûkte taal by ynterne dokuminten/yntranet	Brûkte taal by software/webprogramma's	Gebrûkte taal by jierferslaggen en bedriuw rapportaazjes	Brûkte taal foar marketing	Gebrûkte taal foar útdragen namsbekendheid	Brûkte taal foar webside
NT	Wiidferspraat gebrûk	1	0	0	0	22	20	20	23	20	23
SI	Wiidferspraat gebrûk	2	0	3	0	9	11	11	7	10	13
Oare	Wiidferspraat gebrûk	1	0	2	0	3	3	2	3	4	5

De eksport makket mear as 70% út fan it BNP (CBS, 2011b). Dat grutte oanpart wurdt net wjerspegele yn it profyl foar talen yn it bedriuwslibben sa't dat foar Nederlân opsteld is – al lizze net alle fjouwer ûndersochte bedriuwstypen (banken, hotels, supermerken en boubedriuwen) by definysje in protte klam op de ynternasjonale hannel. Benammen lokale en regionale bedriuwen binne net sasear ynternasjonala oriïntearre. Yn it algemien spilet taal gjin foaransteande rol yn it bedriuwslibben. Bedriuwen soene mear wiisd wurde kinne op de wearde fan meartaligens.

By Fryske bedriuwen is it Frysk benammen op ynformele wize yn gebrûk; skriftlik spilet it Frysk gjin inkelde rol.

Wichtichste befinings

Yn in perioade fan tanimmend taalferskaat leit de Nederlânske oerheid de klam op it Nederlânsk. Soks is yn oerienstimming mei it belied fan de Europeeske Kommisje (EK)/Ried fan Europa (RfE). Oan 'e oare kant beklammet it belied fan de EK/RfE ek it omtinken foar autochtoane en allochtoane minderheidstalen en frjemde talen binnen it ûnderwiis en yn oare maatskiplike sektoaren. Benammen dêr't it allochtoane minderheidstalen oangiet, soe it Nederlânske belied better ôfstimd wurde kinne op Europeesk belied.

Likegoed rinne der ferskate inisjativen dy't de wearde fan meartaligens ûnderkenne en ûndersyk dogge nei en tapassings fine foar meartaligens en de foardielen dy't dêrmei mank gean. Sa biede meardere partikuliere ûnderwiisinstellings oanfoljend ûnderwiis yn allochtoane minderheidstalen en wint – benammen yn it fuortset ûnderwiis – it ynsetten fan Ingelsk as ynstruksjetaal by oare fakken (CLIL) oan populariteit. Oan de doelstelling fan 'memmetaal + 2' wurdt net alhiel foldien, mar it ferplichtestellen fan Ingelsk yn it fuortset ûnderwiis betsjut dat de learlingen op syn minst ien frjemde taal leare.

Nijsgjirrige inisjativen en pilotprojekten

In nijsgjirrich ynnovatyf projekt, dat as goed praktykfoarbyld tsjinje kin, fynt plak yn Utrecht, de fjirde stêd fan Nederlân. Utrecht omskriuwt himsels as 'multykulturele hotspot' (Gemeente Utrecht, 2009: 1). In grut part fan de befolking behearsket trije of mear talen; der is yn it projekt ekplisyt in keppeling makke mei Europeesk belied en de doelstelling fan 'memmetaal + 2' wurdt promoet. Boppedat binne yn de stêd in bulte ynternasjonale bedriuwen fêstige en lûkt de universiteit fan Utrecht gâns bûtenlânske studinten. De stêd wol dat profyl as startpunt nimme om Utrecht te ûntwikkeljen as "laboratoarium foar meartaligens" (ibidem: 1). Der binne ûnderskate ûndersiken oangeande meartaligens en meartalige projekten opstart (ibidem). Yn 2011 waard in rapport útbrocht, as ûnderdiel fan it projekt: "The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism" (Martinovic, 2011).

Ferwizings

Alberts, R.V.J. en B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011a). "Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari." Beskibber fia: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=I&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Opfrege op 9 desimber 2011.

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2011b. *De Nederlandse economie 2010*. Den Haach/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek. Beskibber fia: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/03E81D9F-8714-4AEA-B0F7-8EC72111EA56/0/2010p19pub.pdf> Opfrege op 28 oktober 2011.

Earste Kamer fan de Steaten-Generaal (2004). *Beeïndiging bekostiging onderwijs in allochtone levende talen*. Beskibber fia: www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/29019_beeindiging_bekostiging Opfrege op 7 oktober 2011.

Europeesk Parlemint (2009). *EP Resolution on Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment*. Brussel: Europeesk Parlemint.

Europeesk Platfoarm (2011a). *Tto. Tweetalig onderwijs - Content and Language Integrated Learning*. Beskibber fia: <http://www.europeesplatform.nl> Opfrege op 16 desimber 2011.

Europeesk Platfoarm (2011b). *Vroeg vreemde talen onderwijs*. Beskibber fia: <http://www.europeesplatform.nl> Opfrege op 16 desimber 2011.

Extra, G. en D. Gorter (red.) (2001). *The other languages of Europe: Demographic, sociolinguistic and educational perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.

Extra, G. en K. Yağmur (2006). "Immigrant Minority Languages at Home and at School. A Case Study of the Netherlands." *European Education* 38.2, s. 50–63.

Gemeente Utrecht, Ofd. Bestjoerlike, Ynternasjonale en Subsydzjesaken (2009). *Utrecht: Multilingual hotspot and laboratory in Europe*. Beskibber fia: http://ec.europa.eu/languages/documents/utrecht-multilingual-hotspot-and-laboratory-in-europe_en.pdf Opfrege op 13 oktober 2011.

Martinovic, B. (2011). *The Dutch City of Utrecht as a European Hotspot and Laboratory for Multilingualism*. Utrecht: Utrecht University. Beskibber fia: <https://docs.google.com/viewer?url=http://www.utrecht.nl/images/Secretarie/Internationaal/pdf/Multilingualism%2520Utrecht.pdf&embedded=true&chrome=true> Opfrege op 19 desimber 2011.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011a). *Doorlopende leerlijnen taal en rekenen*. Beskibber fia: www.taalenrekenen.nl/ Opfrege op 14 oktober 2011.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011b). *Leerachterstand. Taalachterstand bij peuters*. Beskibber fia: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/leerachterstand/taalachterstand-bij-peuters Opfrege op 16 desimber 2011.

Mortier, J. (2009). *Nederland meertalenland. Feiten, perspectieven en meningen over meertaligheid*. Amsterdam: Aksant.

Nederlandse Taalunie, 2011. *Het Nederlandse taalgebied*. Beskibber fia: http://taalunieversum.org/taalpeil/2005/het_nederlandse_taalgebied.html Opfrege op oktober 2011.

Onderwijsraad, 2001. *Samen naar de taalschool. Nieuwe moderne vreemde talen in perspectief*. Den Haag. Beskibber fia: www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/423/documenten/advies_taalschool.pdf Opfrege op 27 oktober 2011.

Rijksoverheid (2011). *Tolk- en vertaaldiensten in de zorg*. Beskibber fia: www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kwaliteit-van-de-zorg/tolken-vertaaldiensten-in-de-zorg Opfrege op 13 oktober 2011.

12 NEDERLÂN

12.2 Fryslân

Saskia Benedictus-van den Berg

Pleatslike omstannichheden

Dit stik jout in oersjoch fan de situaasje yn 'e provinsje Fryslân. Hjirûnder folge bysûnderheden oer dy provinsje (op it stik fan it brûken fan talen yn offisjele stikken en databases en fierder yn foarskoalsk, basis- en fuortset ûnderwiis). Dit oersjoch kin it bêste tagelyk mei dat fan Nederlân rieplachte wurde.

Fryslân is in provinsje yn it noarden fan Nederlân. It is meastepart in agrarysk gebiet (Provinsje Fryslân, 2010) en is net sa tichtbefolke as de rest fan Nederlân: 193 ynwenners/km² tsjin lanlik 491 (CBS, 2012). Mei 650.000 ynwenners wennet yn Fryslân sa likernôch 4% fan de hiele Nederlânske befolking. It oanpart net-westerske allochtoanen is 3,7%; dat getal leit oanmerklik leger as de lanlike 11,4%. Ynwenners mei in Iraakske, Marokkaanske, Surinaamske of Antiljaanske eftergrûn meitsje 39% út fan de net-westerske allochtoanen yn Fryslân (CBS, 2011).

It Frysk is, neist it Nederlânsk, de offisjele taal fan de provinsje. Sadwaande is Fryslân offisjeel de iennige twatalige provinsje fan Nederlân. Foar krekt wat mear as de helte fan de Fryske befolking is it Frysk de memmetaal. It grutste part kin de taal knap (20%) of tige knap ferstean (65%). Trijekwart fan de befolking sprekt de taal ridlik oant knap. Ek kin trijekwart fan de befolking it Frysk ridlik knap of tige knap lêze. Dêrfoaroer kin mar 12% knap Frysk skriuwe (Provinsje Fryslân, 2011a).

Talen yn offisjele dokuminten en databestannen

De nasjonale taal, frjemde talen en it Frysk wurde behannele yn wetjouwing oangeande taal en yn taalbeliedsdokuminten. It Frysk genietet de status fan twadde offisjele taal fan Nederlân, njonken it Nederlânsk. It sintrale omtinken by 't profyl foar Fryslân leit op de domeinen 1–4; de resultaten fan 'e domeinen 5–8 binne behannele yn it omfetsjende profyl fan hiel Nederlân, wêrfoar't ek gegevens ferwurke binne dy't ôfkomstich binne út de haadstêd fan Fryslân, Ljouwert. Ferlike mei de rest fan Nederlân en sekens mei de grutstedske gebieten fan Nederlân hat Fryslân in folle lytsere groep ymmigranten. Dat jildt ek foar it oanpart fan bern fan ymmigranten yn 't ûnderwiis.

Yn Nederlân fynt offisjele datasamling op 't mêd fan taalferskaat allinnich plak foar it Frysk, troch periodyk bywurke taalûndersiken. Dêrby wurdt omtinken bestege oan it Frysk, oan 'e hân fan in fraach nei de thústaal en in fraach nei (it nivo fan) taalbehearsking oangeande sprekken/ferstean/lêzen/skriuwen.

It Fryske is de iennige minderheidstaal dêr't de Nederlânsk oerheid Part III fan it Europeesk Hânfêst foar regionale of minderheidstalen (EHRMT) foar ratifisearre hat; oare talen wurde allinne mar erkend ûnder Part II. De ratifikaasje late yn 1998 ta it oprjochtsjen fan it Konsultatyf Orgaan Frysk, in advysorgaan foar de minister fan Ynlânske Saken (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2011). De oerheid hat yn 2005 ek it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden ratifisearre, wêrby't de Friezen as nasjonale minderheid erkend binne (Riemersma & De Jong, 2007).

De juridyske status fan it Frysk is yn 1995 fêstlein yn de Algemiene wet bestjoersrjocht. Yn 2011 hat de oerheid in útstel ynstjonne ta in nije Wet gebrûk Fryske taal. De wet wol garandearje dat eltsenien syn rjocht útoefenje kin om de eigen taal te brûken – itsj Frysk of Nederlânsk – yn kontakt mei de rjochterlike macht en it iepenbier bestjoer binnen de provinsje Fryslân, en wol sadwaande de gebrûksmooglikheden fan de Fryske taal rommer meitsje en fuortsterkje. Boppedat regelet de wet it ynstellen fan in Rie foar de Fryske Taal. Yn 'e praktyk betsjut soks dat de taakstelling fan it neamde Konsultatyf Orgaan Frysk fergutte wurdt (Ministearje fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelasjes, 2011). De measte fan 'e 27 gemeenten yn Fryslân hantearje in spesifyk taalbelied (Provinsje Fryslân, 2011a).

Op twa wizen wurde yn Fryslân gegevens oer taalferskaat sammele. Yn it foarste plak binne der yn 1967, 1980 en 1994 grutskalige taalûndersiken útfierd; it folgjende ûndersyk sil op net al te lange termyn plakfine. Fierder fiert de provinsjale oerheid om 'e fjouwer jier in taalûndersyk út nei taalfeardigens yn it Frysk en it brûken dêrfan yn de provinsje ("De Fryske taalatlas"). De earste útjefte fan dat periodike ûndersyk ferskynde yn 2007; sa krije de oerheden basysynformaasje oanrikt om in taalbelied ûntwikkelje te kinnen (Provinsje Fryslân, 2011a). Dy ûndersiken jouwe gjin ynformaasje oer allochtoane minderheidstalen; de sintrale oandacht leit op it Frysk.

NT=Nasjonale Ta(a)l(en)
FT=Frjemde Talen
RMT=Regionale of Minderheidstalen
YT=Ymmigrantetalen

Talen yn it foarskoalsk ûnderwiis (gjin oanbod yn frjemde talen en ymmigrantetalen)

	Doelgroepen	Doer	Minimale groepsomfang	Dagen yn 'e wike	Kursus foarôfgeande oan oanstelling	Kursus ûnder oanstelling	Beskikberens oerheidsfinansiering
RMT	alle	≥2 jier	gjin	>1dei	algemien	algemien	folsein
Oanfolgjende stipe NT	alle	2 jier	gjin	>1dei	algemien	algemien	folsein

Talen oanbean yn foarskoalsk ûnderwiis

RMT	Frysk
------------	-------

Fryslân telt mear as sechstich twatalige (Nederlânsk/Fryske) of Fryske berne-opfangsintra (Sintrum Frysktalige Berne-opfang, 2011). It sintrum foar Frysktalige berne-opfang ("Sintrum Frysktalige Berne-opfang") is ferantwurdlik foar it oanstjoeren fan dy berne-opfangsintra (Riemersma & De Jong, 2007).

By skoalling foar lied(st)ers yn it foarskoalsk ûnderwiis wurdt net mear as oerflakkich omtinken jûn oan de meartalige situaasje fan 'e provinsje; ûnderwizen fan de Fryske taal is gjin offisjeel kursusûnderdiel.

Yn it foarskoalsk ûnderwiis bestiet der wol omtinken foar meartaligens en it learen fan de nasjonale en de minderheidstaal, mar der binne gjin foarsjennings troffen foar frjemde talen en allochtoane minderheidstalen. De oanrikkemandaasjes fan de EU wurde dus foar in part neifolge, mar likegoed falt der foar de takomst noch winst te heljen.

Talen yn it basisûnderwiis (gjin oanbod yn ymmigrantetalen)

Organisaasje

	Kurrikulum	Ekstra stipe foar nijkommers	Diagnostyske toetsen by skoaloanfang	Taalfeardigenstoetsen
Stipe NT	algemiene bewurdings	Foarôfgeand oan regulier ûnderwiis	ôfwêzich	Lanlik standerdisearre

	Doelgroepen	Kurrikulum	Oare talen as ynstruksjetaal (CLIL)	Oanfang taalûnderwiis	Ynroastering	Fereaske groepgrutte	Hifkings fan taalfeardichheden	Te berikken nivo	Oerheidsfinansiering
RMT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Fan jier 1 ôf	Under skoaltiid	gjin	ôfwêzich	Lanlike of regionale standerts	folsein
FT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	allinnich yn 'e lêste faze	Under skoaltiid	gjin	skoallebepaald	lanlike of skoallebepaalde standerts	folsein

Underwiis

	Dosintkwalifikaasjes	Kursussen foarôfgeand oan 'e oanstelling	Kursussen ûnder de oanstelling	Mobiliteit
Oanfoljende stipe NT	algemiene dosinten	fakspesifyk	algemien	NFT
RMT	taaldosinten	fakspesifyk	algemien	NFT
FT	algemiene dosinten	algemien	fakspesifyk	gjin

Taaloanbod yn it basisûnderwiis:

RMT	Frysk
FT	Ferplichte: Ingelsk Fakultatyf: Frânsk, Dútsk, Spaansk

Frysk is in ferplichte ûnderdiel yn it basisûnderwiis yn Fryslân. Faak wurdt der lykwols net mear as ien oere de wike oan Frysk spendearre (Inspectie van het Onderwijs, 2010); neffens it oardiel fan it Komitee fan Eksperts fan it EHRMT is dat ûnfoldwaande, mei it each op de aktiviteiten dêr't ûndertekenjen fan Part III fan it EHMRT ta ferplichtet (Rie fan Europa, 2008).

Neffens lanlike ûnderwiiswetten mei Frysk as ynstruksjetaal ynset wurde, en op in protte skoallen bart dat ek. Dêrby wurdt oars mear tiid yn 'e legere as yn 'e hegere groepen oan Frysk spendearre. In kwart fan alle basisskoallen set it Frysk hielendal net yn as ynstruksjetaal (Inspectie van het Onderwijs, 2010). De Underwiisynspeksje hat konkludearre dat sa. 20% fan 'e learkrêften gjin offisjeel foech hat om Frysk te ûnderwizen (ibidem). Der wurdt binnen it basisûnderwiis yn Fryslân gjin spesjaal omtinken jûn oan allochtoane minderheidstalen.

Talen yn 't fuortset ûnderwiis (gjin aanbod yn ymmigrantetalen)

Organisaasje

	Kurrikulum	Ekstra stipe foar nijkommers	Diagnostyske toetsen by skoaloanfang	Taalfeardigenstoetsen
Oanfoljende stipe NT	algemiene bewurdings	Foarôfgeand oan regulier ûnderwiis	ôfwêzich	skoallebepaald

	Doelgroepen	Kurrikulum	Oare talen as ynstruksjetaal (CLIL)	Ynroastering	Fereaske groepgrutte	Taalfeardigenstoetsen	Te berikken nivo	Oerheidsfinansiering
RMT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Under skoaltiid	gjin	skoallebepaald	lanlike of regionale	folslein
FT	alle	algemiene bewurdings	pleatslik	Under skoaltiid	gjin	Lanlik standardisearre	lanlike of regionale standerts	folslein

Underwiis

	Dosintkwalifikaasjes	Kursussen foarôfgeand oan 'e oanstelling	Kursussen ûnder de oanstelling	Berikt feardigensnivo	Mobiliteit
Stipe foar nasjonale taal	taaldosinten	fakspesifyk	fakspesifyk	lanlike skoallebepaalde standerts	NFT
RMT	algemiene dosinten	fakspesifyk	algemien	NFT	NFT
FT	taaldosinten	fakspesifyk	fakspesifyk	lanlike of regionale standerts	ynoffisjele finansjele stipe

Taaloanbod yn it fuortset ûnderwiis:

RMT	Frysk
FT (<i>kursive talen wurde allinne oanbean yn it heger fuortset ûnderwiis</i>)	Ingelsk is ferplichte <i>mei noch in oare taal op it heechste nivo fan fuortset ûnderwiis. Ald Gryksk, Sineesk, Frânsk, Dútsk, Italiaansk, Latyn, Russysk, Spaansk binne fakultatyf.</i>

Frysk is in ferplichte fak yn 'e earste beide klassen. Der kin eksamen yn dien wurde, mar net alle middelbere skoallen biede dêr mooglikheid ta (Inspectie van het Onderwijs, 2010); likemin lizze in bulte learlingen dat eksamen ôf: in 2011 leine mar 47 learlingen it eksamen Frysk ôf (Albert & Erens, 2011). Der is binnen it fuortset ûnderwiis gjin spesifike oandacht foar allochtoane minderheidstalen.

Wichtichste befinings

Fryslân is in provinsje mei twa offisjele talen; de resultaten fan dit ûndersyk reflektearje dat. Benammen binnen it ûnderwiis is der strukturele oandacht foar it Frysk, al wurdt der net folslein foldien oan de ûndertekene ferplichtings neffens it EHRMT. Binnen it ûnderwiisjild nimt de status fan it Frysk, fan foarskoalsk ûnderwiis fia basisûnderwiis en fuortset ûnderwiis nei it beropsûnderwiis, hieltiten ôf.

De situaasje wat frjemde talen en allochtoane minderheidstalen oangiet is lyk oan de rest fan Nederlân, útsein dat allochtoane minderheidstalen yn it ûnderwiis yn Fryslân minder omtinken krije; de ferklearring dêrfoar leit yn it relatyf lytse tal allochtoanen yn Fryslân.

Nijsgjirrige inisjativen en pilotprojekten

Taaltaske

By it oanjaan fan in bern wurdt oan de âlden fergees in "taaltaske" útrikt. Dat taaltaske wurdt levere troch de Provinsje Fryslân. It doel is om op de foardielen fan meartaligens te wizen. It taske befettet û.o. in folder oer meartaligens, in berneboekje en in cd mei berneferskes (Provinsje Fryslân, 2011b).

Trijetalich ûnderwiis

De provinsje telt meardere trijetalige basisskoallen. Op sokke skoallen wurde Nederlânsk, Frysk en Ingelsk neistinoar brûkt as ynstruksjetalen. Der wurdt yn de earste seis groepen (4–10 jier) begûn mei in fifty-fifty ferdieling tusken Nederlânsk en Frysk as ynstruksjetaal; yn 'e lêste beide groepen (11–12 jier) is de ferdieling 40% Nederlânsk, 40% Frysk en 20% Ingelsk. It trijetalich model hat gâns ûnthjittende resultaten opsmiten: de behearsking fan it Nederlânsk is by de learlingen tsjin de ein fan 'e basisskoalle net negatyf beynfloede troch de tiid dy't hinne giet mei Ingelsk en Frysk, en is ferlykber mei de lanlike graad fan

behearsking. Ek ferbetterje de lê- en skriuwfeardichheden foar it Frysk en gean de learlingen makliker om mei Ingelsk (Taalintrum Frysk/Cedin, 2011b). It netwurk fan trijetalige skoallen bestie yn 2011 út 41 skoallen (Taalintrum Frysk/Cedin, 2011a).

Ferwizings

Alberts, R.V.J. en B.J.M. Erens (2011). *Verslag van de examencampagne 2011 voortgezet onderwijs*. Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling. Beskikber fia: www.cito.nl/~media/cito_nl/Files/Voortgezet%20onderwijs/Cito_verslag_examencampagne_2011.ashx

Centraal Bureau voor de Statistiek (2011). "Bevolking; leeftijd, herkomstgroepering, geslacht en regio, 1 januari." Beskikber fia: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37713&D1=0&D2=0&D3=0,3-4,6,9,11-13,15-17,19,22-23,25-26,30-32,34,37,40-41,44-48&D4=0,6&D5=1&HDR=T,G2&STB=G1,G3,G4&VW=T> Opfrege op 9 desimber 2011.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). "Regionale kerncijfers Nederland." Beskikber fia: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70072ned&D1=0,56,78-79,81&D2=0,6&D3=15-16&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T> Opfrege op 3 jannewaris 2012.

Rie fan Europa (2008). "European Charter for Regional of Minority Languages. Application of the charter in the Netherlands. 3rd monitoring cycle." Straatsburch: Rie fan Europa. Beskikber fia: www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/NetherlandsECRML3_en.pdf Opfrege op 8 desimber 2011.

Inspectie van het Onderwijs (2010). "Tussen wens en werkelijkheid. De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Fryslân." Utrecht. Beskikber fia: www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Tussen+wens+en+werkelijkheid.html Opfrege op 8 desimber 2011.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2011). *Wet gebruik Friese taal – Memorie van Toelichting*. Besikbaar via: www.internetconsultatie.nl/wetfriesetaal Opfrege op 8 desimber 2011.

Provinsje Fryslân (2010). *De staat van Fryslân. Beleids- en geo-informatie, november 2010*. Besikbaar via: www.fryslan.nl/download.asp?objectID=33162&link=De+staat+van+Fryslan%2Epdf Opfrege op 9 desimber 2011.

Provinsje Fryslân (2011a). "De Fryske taalatlas: Friese taal in beeld 2011." Ljouwert. Besikbaar via: www.fryslan.nl/taalatlas Opfrege op 9 desimber 2011.

Provinsje Fryslân (2011b). "Taaltsje. Taaltaske." Besikbaar via: <http://fryslan.nl/taaltaske> Opfrege op 9 desimber 2011.

Riemersma, A. & S. de Jong (2007). *Frisian: The Frisian language in education in the Netherlands*, 4th edition. Ljouwert/ Leeuwarden: Mercator Research Centre. Besikbaar via: www.mercator-research.eu/fileadmin/mercator/dossiers_pdf/frisian_in_netherlands4th_072010.pdf Opfrege op 3 jannewaris 2012.

Sintrum Frysktalige Berne-opfang (2011). "Sintrum Frysktalige Berne-opfang." Besikbaar via: www.sfbo.nl/engels/ Opfrege op 6 desimber 2011.

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige skoalle*. Besikbaar via: www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html Opfrege op 9 desimber 2011.

Taalsintrum Frysk/Cedin (2011). *De Trijetalige Skoalle*. Drachten: Taalsintrum Frysk/Cedin. Besikbaar via: www.3ts.nl/images/trijetalige-skoalle2011.pdf Opfrege op 9 desimber 2011.